

Σάββας Στρούμπος | Οι Δούλες του Ζαν Ζενέ: Η σύγκρουση ταξικών ρόλων και εσωτερικών φυλακών

Δημήτρης Τσατσούλης,

02.04.2025

Το καρναβάλι της υποταγής

Ο Ζαν Ζενέ (Jean Genet, 1910-1986), ο κατά Ζαν-Πολ Σαρτρ «άγιος Ζενέ – κωμωδός και μάρτυρας», έχει καθορίσει τα γαλλικά γράμματα μέσα από το μυθιστορηματικό, θεατρικό και ποιητικό έργο του. Ταυτόχρονα υπήρξε ακτιβιστής υπέρ όσων θεωρούσε καταπιεσμένους –όπως των Μαύρων Πανθήρων στις ΗΠΑ και των Παλαιστινίων– ή τοποθετούνταν μέσω έργων του όπως τα «Οι νέγροι» και «Παραβάν» κατά της γαλλικής αποικιοκρατίας, εν μέσω μάλιστα του πολέμου της Αλγερίας.

Αγνώστου πατρός και εγκαταλειμμένος από τη μητέρα του, δίνεται από νωρίς σε αγροτική οικογένεια. Ένα του παράπτωμα αρκεί για να τον οδηγήσει στο αναμορφωτήριο, και από εκεί αρχίζει μια πορεία μικροαπατεώνα που μπεινοβγαίνει στις φυλακές, κατάσταση που θα συνεχιστεί για αρκετά χρόνια. Θα του δοθεί χάρη το 1947, έπειτα από τις καθοριστικές παρεμβάσεις των Ζαν Κοκτό και Ζαν-Πολ Σαρτρ στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και ενώ έχει ήδη γράψει στη φυλακή τα πρώτα του έργα, που τον έχουν κάνει γνωστό στους φιλολογικούς κύκλους της Γαλλίας.

Πρώτο του μυθιστόρημα, που εκδίδεται το 1943, η περίφημη «Παναγία των λουλουδιών», ενώ το 1947, τη χρονιά που εκδίδεται ο «Κερέλ» (Querelle de Brest), ανεβαίνουν στη σκηνή «Οι δούλες». Έργο που θεωρείται ότι ο Ζενέ εμπνεύστηκε από την υπόθεση των αδελφών Παπέν, που εκτυλίχθηκε πριν από 14 χρόνια, κάτι που ο ίδιος αρνείται. Στα έργα του Ζενέ παρελαύνουν ομοφυλόφιλοι, τρανς άτομα, εγκληματίες και γενικότερα πρόσωπα των κατώτερων τάξεων, οι παρίες της κοινωνίας, οι οποίοι αποτελούν το ανεστραμμένο είδωλό της. Και αυτό θα πρέπει να την τρομάζει. Άλλωστε, οι «Δούλες» του, και όχι μόνο, μιλούν τη γλώσσα

αυτής της κυρίαρχης αστικής τάξης, οικειοποιούμενες το βασικό της εργαλείο υπόταξης των κατωτέρων. Σε παρατήρηση που είχε γίνει στον Ζενέ για το πώς είναι δυνατόν οι δούλες στο έργο του να μιλούν μια τέτοια περίτεχνη γλώσσα, αυτός απαντά ότι είναι εκείνη που μιλούν όταν μένουν μόνες, και αυτή τη γλώσσα φέρνει στο προσκήνιο μέσω του έργου του.

Στην παράσταση του Σάββα Στρούμπο το βασικό σκηνικό είναι μια σπειροειδής σκάλα που οδηγεί στο κενό. Αν για τον Σάββα Στρούμπο το σχήμα της σπείρας «συνδέεται με το θέατρο της εθελοδοουλίας και την ατέρμονη επιστροφή στο αδιέξοδο» (όπως σημειώνει η δραματουργός της παράστασης Μαρία Σικιτάνο στο πρόγραμμα, σ. 55), η αρχετυπική σπείρα παραπέμπει ταυτόχρονα στη θάλασσα, συνυφασμένη με την έλευση της ζωής και άρα με τη γυναίκα, αλλά και στο σαλιγκάρι, παραδοσιακό σύμβολο του ανδρόγυνου, της διφυΐας, σύμφωνα με τον Όσκαρ Σλέμερ του περίφημου «τριαδικού μπαλέτου». Οι συμβολισμοί μπορούν να ισχύουν χωρίς να αναιρούν ο ένας τον άλλον, καθώς οι δύο δούλες, η Σολάνζ και η Κλερ, βρίσκονται «υποταγμένες» εθελουσίως στην κυρία τους, έχοντας πειστεί ότι δεν υπάρχει οδός διαφυγής γι' αυτές, ενώ προβάλλουν συγκρουσιακά την ευνουχισμένη θηλυκότητά τους και ταυτόχρονα αναδεικνύουν, μέσω των συνεχών τους μεταμφίσεων, το διφυές τους, αναλαμβάνοντας δε η μία τον ρόλο της άλλης σε μια δίχως όρια εναλλαξιμότητα της ταυτότητάς τους.

Η Κλερ (Μυρτώ Ροζάκη) και η Σολάνζ (Ελλη Ιγγλίζ), ενώ διατηρούν τη διαφορετικότητά τους, παίζουν στην υπερβολή, κυρίως στις φωνητικές τους επιτελέσεις. Η Κλερ της Ροζάκη, υποδυόμενη την Κυρία, αγγίζει τη φωνητική υπερβολή, ακυρώνοντας (όπως ήθελε και ο Ζενέ) κάθε ρεαλιστικό παίξιμο, αναγόμενη σχεδόν σε ηχητικό κακέκτυπο σπασμωδικής κούκλας, χωρίς, ωστόσο, να στερείται μιας απaráμιλλης μουσικότητας. Σε αντίθεση, η Κυρία, του έξοχου εδώ Ντίνου Παπαγεωργίου, «παίζει» αυτόν τον ρόλο όσο την υποχρεώνει η θέση της απέναντι στις υπηρέτριές της, αυτές που την υπεραγαπούν και τη μισούν. Με κινησιολογία όρθιου ερπετού, που συσπειρώνεται κάτω από τη σπειροειδή σκάλα για να ορμήξει ξανά την κατάλληλη στιγμή, ο Παπαγεωργίου, με το έξοχο κοστούμι της Κατερίνας Παπαγεωργίου, δίνει μια εντελή υπόσταση στον ρόλο της Κυρίας, χωρίς γυναικεία φωνητική προσποίηση, αλλά με τις κατάλληλες σαηηνευτικές εκφράσεις, ακόμα και προσποιήσεις απόγνωσης για τον φυλακισμένο εραστή.

Τα σχεδόν πανομοιότυπα κοστούμια των δύο αδελφών δεν παραπέμπουν τόσο σε ρούχα υπηρετριών όσο σε κοστούμια βαριετέ, μαύρα με έναν

μικρό φραμπαλά. Σε όλη την παράσταση οι δύο αδελφές κινούνται στα σκαλιά, ενώ, όταν υποδύονται την Κυρία, ανέρχονται προς την κορυφή για να κατρακυλήσουν ξανά στη βάση. Η σκάλα είναι σύμβολο της εσωτερικής ιεραρχίας που θέτει το δικό τους παιχνίδι ενάντια στην Κυρία. Σε αυτή την κορυφή της σκάλας, στο σημείο όπου γι' αυτές δεν υπάρχει άλλη «άνοδος», η Κλερ θα ζητήσει επιτακτικά από τη Σολάνζ, υποδύομενη για ακόμη μια φορά την Κυρία, να πει το τίλιο της. Το δηλητηριασμένο τίλιο που προοριζόταν για την πραγματική Κυρία. Και εκεί, στην απώτερη κορυφή της δικής της τάξης, μια ψευδαισθητική κορυφή, θα πεθάνει.

Είναι η κορυφή που συμπίπτει με την πτώση. Πρόκειται για την τραγική έννοια του «αείρω», της ανύψωσης, όπως την επιτυγχάνει ένα πουλί, για να ακολουθήσει η πτώση, με τραγικό παράδειγμα εκείνο της Ευάδνης στις «Ικέτιδες» του Ευριπίδη, η οποία ανεβαίνει στον βράχο και «ζυγιάζεται σαν πουλί», για να πέσει στην πυρά (στ. 1045-48). Πρόκειται για αυτή την ένδοξη ανύψωση/πτώση που η Σολάνζ έχει ήδη φαντασιωθεί κοιτάζοντας έξω από το παράθυρο, απ' όπου «βλέπει» κάτω μια πένθιμη αλλά εκλεκτή πομπή, έναν μονόλογο που η Έλλη Ιγγλίζ θα εκφέρει καθηλωτικά στην έξοχη μετάφραση που έκανε ο Δημήτρης Δημητριάδης: «Είμαι η στραγγαλίστρια. Η δεσποινίς Σολάνζ, αυτή που στραγγάλισε την αδελφή της! [...] Ο δήμιος με συνοδεύει!» Και την εκθαμβωτική νεκρώσιμη πομπή ακολουθούν με στέφανα, καλοντυμένοι, οι υπηρέτες, οι λακέδες, οι θαλαμηπόλοι, οι καμαριέρες με τα διακριτικά τους, οι θυρωροί, «οι αντιπροσωπείες του ουρανού», όλοι αυτοί που για τη Σολάνζ (όπως και για τον Ζενέ) αποτελούν τους απόκληρους της κοινωνίας, ανυψούμενοι σε αγίους. Η μουσική του Λεωνίδα Μαριδάκη συνοδεύει λειτουργικά την παράσταση, ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν και οι φωτισμοί του Κώστα Μπεθάνη.

Ο Σάββας Στρούμπος διάβασε τις «Δούλες» του Ζενέ με εσωτερική μουσικότητα και θεατροποίηση της ταξικής οργής, οδηγώντας τους ηθοποιούς του σε μια σχεδόν καρναβαλική ευωχία.